

ŞUURUN ÜSTÜNDEKİ ŞAİR: AKİF VE KONUSU KENDİ İÇİNDE OLAN UYGARLIK*

The Poet in Consciousness: The Aquif and Its Subject Civilization

Kemal ŞAMLIOĞLU¹

ÖZET

Mehmet Akif Ersoy, dönemin şartları sebebiyle sanat anlayışında toplum faydasını esas alır. Söz konusu fayda, Akif'in sanatında şuur öncelikli bir temel prensip üzerinden hareket eder. Şuur, Akif'in hareket ve aksiyon öncelikli sanatkar mizacının vazgeçilmez parçasıdır. Şuurun üstünde olan şair, bu şuru toplumun emrine vermeye hazırdır. Cemiyeti tüm yönleriyle eserlerine taşıyan Akif'in şiiri yanlışlıkları, problemleri ve çözüm önerilerini barındırır. Çünkü Akif, yaşadığı devrin Osmanlı siyaseti bakımından devirler öncesinden çıkıp gelen sorunlarıyla baş başa kalır. Onun yaşadığı dönem tam da çoğu değer silinmeye başladığı bir sürece denk gelir. Akif kendi medeniyet değerlerinin doğru İslâm inancıyla manevî yönden gelişeceğine inanır, maddî kalkınma için ise Batı'nın tekniğini ithal etmeyi önerir. Batı'yı çok iyi bilen bir aydın olarak onun ilerleme olgusuna ilişkin kanaatleri, hazır, sistemsiz ve suni bir batılılaşma programından farklıdır. Bu durum, modernleşme serüvenimizin tartışma konusu olmakla beraber bir zihniyet probleminin İslâm toplumu adına kaybolmak üzere olan kıymetleriyle de yakından ilgilidir. Bu bağlamda Mehmet Akif'in şuur üzerinde tutmaya çalıştığı şiir anlayışı da doğrudan toplumu sağaltmak isteyen bir anlayışın takip etmesi gereken zihniyet ve medeniyet koridorundan sapmadan tutarlı yürüyüşe denk gelişidir. Buna karşın Batı'nın sosyal yönden yıkım içerisinde olduğunu görerek kültürünü de Doğu toplumuna taşımak isteyen aydınları eleştirmekten geri durmaz. Haliyle Akif, kendi toprağının sesidir. Bu ses Batı kıymetleri karşısında kendini İslâm uygarlığında probleme dönüştürür. Başka bir deyişle Akif'in eleştiri odağındaki problemler kendi medeniyet çizgisinin sınırlarında tartışmaya açıktır. Batı düşüncesi uzantılı yıkıcılık, onun bir sanatkar olarak içinde yer almadığı bir aydın bilincidir. İçinde yaşadığı cemiyetin geri kalmışlığını, yanlış İslâm anlayışına ve tembelliğe bağlayan Akif çalışmayı ve birlik beraberlik içerisinde olmayı eserlerinde çözüm olarak sunar. Bu çalışmada; şiir ve nesirlerinden istifade ile Akif'in Müslüman zihin faaliyetinin meseleler karşısındaki reaksiyonu mevzu edilmeye çalışılacaktır. İslâm uygarlığının tam duymaya ihtiyacı olduğu bir zaman diliminde Akif'in sesiyle yerinden sarsılması, sadece edebiyatın bir konusu değil; siyasi, sosyolojik ve kültürel açıdan tarihsel dünyamıza çarpan bir şuur şairinin feryadı ve yankısı durumundadır. Bu bağlamda mesajları da modern zamanlarda aynı problem alanına çekilen İslâm dünyasının ortak bir bilinci, kurucu bir hareket enerjisini Akif'le yeniden bulgulamanın ümitleriyle doludur.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Batı, Medeniyet, Müslüman Düşünce.

I. ORCID: 0000-0003-4765-5592

I. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ksamliloglu@hbv.edu.tr

*ŞAMLIOĞLU, K. (2020). "Şuurun Üstündeki Şair: Akif ve Konusu Kendi İçinde Olan Uygarlık", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 20, s.175-184.

Makale Geliş Tarihi: 09 Nisan 2020 Kabul Tarihi: 24 Nisan 2020

ABSTRACT

Mehmet Akif Ersoy takes the social benefit as a basis in his understanding of art due to the conditions of the period. The benefit in question is based on an awareness-based basic principle in Akif's art. Awareness is an indispensable part of Akif's movement and action-oriented artist temperament. The poet who is above consciousness is ready to give this consciousness to the order of the society. The poetry of Akif, which carries the society to its works in all aspects, contains errors, problems and suggestions for solutions. Because Akif remains alone with the problems that came before the transfers in terms of Ottoman politics. His period is precisely where a lot of values begin to be erased. Akif believes that his values of civilization will develop spiritually with the true belief of Islam, and he suggests importing the technique of the West for material development. As an intellectual who knows the West very well, his opinions about the phenomenon of progress are different from a ready, systemless and artificial westernization program. While this is the subject of discussion of our modernization adventure, it is also closely related to the values of a mentality problem that is about to disappear on behalf of the Islamic society. In this context, the understanding of poetry that Mehmet Akif is trying to keep on consciousness is the coincidence of a mentality and civilization corridor that must be followed by an understanding that wants to heal the society directly. However, he does not hesitate to criticize the intellectuals who want to carry their culture to the Eastern society by seeing that the West is in social destruction. Naturally, Akif is the voice of his own land. This voice turns itself into a problem in Islamic civilization against Western values. In other words, problems in Akif's criticism focus are open to debate on the boundaries of his line of civilization. Destructiveness with the extension of Western thought is an intellectual consciousness in which it is not included as an artist. Akif, who ties the backwardness of the society he lives in to the wrong understanding of Islam and laziness, offers work and unity to be a solution in his works. In this study; With the help of his poems and prose, the reaction of Akif's Muslim mind activity against the issues will be tried. It is not only a matter of literature that the Islamic civilization needs to be heard and shaken by Akif's voice in a period of time; It is the cry and echo of a conscious poet who strikes our historical world from a political, sociological and cultural point of view. In this context, a common consciousness of the Islamic world whose messages are drawn to the same problem area in modern times is full of hopes to re-discover the energy of a founding movement with Akif.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, West, Civilization, Muslim Thought.

EXTENDED ABSTRACT

Mehmet Akif Ersoy, with his first book *Safahat*, partners us on a journey of thought. Akif, who reads French writers and thinkers and prominent poets of our classical literature, produces his works in a kind of personal style. The main carrier of Akif's personality formation is Islamic religion and civilization. In his art, although the elements of harmony and form of the divan poetry are indispensable for his style, the thematic structure of his poetry focuses on the idealism of interventionist practical behavior far beyond an outside intellectual inertia and irresponsibility. Akif's poem is loaded with the agents of an absolute state of consciousness kneaded with idealism.

Emphasizing the importance of the sociability of the society he is in, the poet also knows how to read the world he lives in every aspect. In this context, Akif, as an intellectual worker, has the opinion that whatever is true is correct. The knowledge of the truth is not in the current appeal of an out-of-civilization based on being an artist who knows Akif at the same time as well as the West; it maintains the center of the Turkish-Islamic civilization by feeding it with the main currents of a rational Sunni kalam formation. Prioritizing the truth by raising the word, the poet knows how to raise the bar in the context of art and aesthetic values. The word, the word / polite, is performed in the poet world with unmatched civilization criteria.

The universe of Akif's works; coffee shop, neighborhood, facade, the painful state of humankind, in fact, constitute all elements of life. The poet who transcends the metaphysics with such a necessity in his art, which is concerned with the problem of the society he lives in, focuses on the solution by making his determinations in a healthy way. While Akif closely follows the western lifestyle, in the process of modernization, he neither mentally imposes a complete rejection to the West nor a full acceptance to the East. The poet is based on the development and prevalence of his civilization values within the perception of the century. This translates Akif's approach to events on the axis of modernization problems, changes in our mental life at the center of the concept of truth, which is the absolute return of his critical temperament, to another originality from his language. The poet, who criticizes the wrong assumptions of the society when it comes to his works, wishes that Western science and the accumulation of Islamic civilization come together. It is seen that a synthesizer, one of Akif's solutions, suggested this approach to his society. According to Akif, the wrong religion understanding is one of the important reasons for the backwardness of the society.

Mehmet Akif is a port where all the feelings and understandings of the society can meet in the Republican era. All the appearances of Islamism are evident in Akif's personality and art. Considering his approach to poetry and art, it can be easily said that Akif has given the Turkish-Islamic *acquis* in his works through his own pen. This accumulation is an imagination and envision in the context of civilization. Akif is not hesitant about taking the technical investigation in the West, on the contrary, he knows how to arbitrate this receiving act with Islamic references. The poet essentially takes the tradition and its own values as the starting point, even if it is in a modern style as an approach to some issues. Akif, who knows how to create his realistic works with the language of his day without leaving the forms of tradition while voicing the correct and beautiful, presents us with his intellectual depth and the peak of his art.

Akif emphasizes the need to work by giving up laziness while aiming at the society in technology and science. Expressing that it is necessary to go beyond the West in technical and progress, Akif attributes the spread of life and the religion of Islam to this development. According to Akif, one of the reasons that accelerated the collapse of the Ottoman Empire was imitated with Western admiration. The fact that Akif sees his opposition to the western nationalist movements that threaten the Ottoman society in terms of the idea of the Ummah, is a criterion of being able to anticipate a destruction that threatens the political population, geographical size, and cultural foundation of the Ottoman Empire with its intellectual attitude. This intuition, which does not change the result, affects the history with an excess or low number of intellectuals whose eyes shine and do not sleep on a dark night.

GİRİŞ

Mehmet Akif Ersoy, ilk kitabı *Safahat*'i ile birlikte bizleri derinlikli bir düşünce yolculuğuna ortak eder. Fransız yazar ve düşünürlerini, klasik edebiyatımızın önde gelen şairlerini okuyan onları beğenen Akif, nevi şahsına münhasır üslubuyla eserlerini üretir. Akif'in şahsiyet oluşumunun ana taşıyıcısı İslâm dini ve medeniyetidir. Onun sanatında divan şiirinin ahenk ve form unsurları üslubunun vazgeçilmez yanını teşkil etse de, şiirinin tematik yapısı olayları dışardan izleyen bir entelektüel eylemsizliğin ve sorumsuzluğun çok ötesinde müdahale edici bir pratik davranışlar idealizmi üzerine yoğunlaşır. Akif'in şiiri, idealizmle yoğrulmuş mutlak bir şuur hal tarzının amilleriyle yüklüdür. Klasik şiirin müncemid ve istisna kabul etmeyen kuralları elbette Tanzimat nesliyle beraber tartışma konusu olsa da Akif'in kendi şartlarında yetiştiği sanat ortamı onu, ahenkli bir söyleyişin belirli kısımlarında şiirini bir tarz haline getirir. Yakın dostu Mitat Cemal'in gazel ve redif bahsinde divan şiirine ilişkin tematik eleştiriyi yine Akif'in;

“Vatansız, hânümansız bir garîbim... Mültecâ yok mu?”

Bütün yokluk mu her yer? Bâri bir ‘Yok!’ der sâda yok mu?” (Safahahat, 2016: 179)

mısralarıyla alıntılacağı şu ifadeleri burada zikretmekte fayda var: *“Divan edebiyatında, mevzuları aynı kafiyenin darlığında hapseden gazel felâketinden daha beter bir musibet vardır: ‘redif’. Akif, bu şiirde ‘yok mu?’nun ‘redif’ felaketini bile acı bir istifamın zaruret hâline gelen tefekkür şekline sokarak güzelleştirmiştir.”* (Kuntay, 2011: 371).

İçerisinde bulunduğu toplumun muasırlaşmasının ehemmiyetine vurgu yapan şair aynı zamanda yaşadığı dünyayı her yönüyle okumasını da bilir. *“Batı uygarlığının temel değerlerinin İslâm kaynaklarına uyarlı olarak yeniden gözden geçirilmesini, Batı'nın toplumsal ve düşünsel oluşumuyla özde bağdaşık, ama yerel özelliklerini koruyan güçlü bir toplum yapısına varmayı öngörür.”* (Özbay, 2013). Bu bağlamda Akif bir fikir işçisi olarak hakikat olan her ne var ise alınmasının doğru olacağı kanaatine sahiptir. *“Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek”* (Safahahat, 2016: 204) dizesi Akif'in edebî ikliminde de hakikat ile ilişkisini göstermesi bakımından önemli bir veridir. Çünkü hakikatin bilgisi, Akif'i aynı zamanda Batı'yı da iyi bilen bir sanatkâr olarak temellük edilmiş bir medeniyet dışılığın aktüel çekiciliğinde değil; akılcı bir Sünni kelam formasyonunun ana akımlarıyla besleyerek Türk-İslâm medeniyetinin merkezinde sabitler. Sözü yükselterek hakikati önceleyen şair sanat ve estetik değerler bağlamında çitayı yükseğe taşımasını bilir. Söz yani kelam/kibar, onun şair dünyasında asla sarsılmaz medeniyet ölçütleriyle icra edilegelir.

Monografik bir çerçevede devam etmek gerekirse denilebilir ki Akif, döneminin sosyal etmenleri sebebiyle sanatına belirli ölçülerde ara verme zorunluluğu içerisinde kalır. Şair edebî eserlerini geleneğin söz söyleme yöntemi olarak gördüğü şiir ekseninde kurmayı tercih eder. Fakat dönem şartları itibarıyla estetik değerleri önceleme kaygısı taşımadan eserlerini

manzum hikâyeler olarak verir. Hâlbuki Akif, divan ve Tanzimat şairlerinden zevk ile takip etmiş olduğu ve etkilendiği düzlemden kendini sosyal faydayı esas alan bir yöne çevirir. Şair, içerisinde yaşadığı toplumun sorunlarını dert edinerek çözüm önerileri üzerine fikir üretir. “Benim asıl vadem bu idi. Ben şiirimi cemiyete faydalı olsun diye yazdım.” (Demirci, 1993: 74). Bu değerlendirmesinde Akif kendi birikimine sahip, dünyayı okuyabilen samimi çözüm yolları bulmak amacıyla yazan ve düşünen bir sanatkârdır. “Biz Müslümanlar bin tarihinden itibaren çalışmayı bıraktık. Atalete, ahlâksızlığa döküldük. Avrupalılar ise gözlerini açtılar; alabildiğine terakkî ettiler. Görüyorsunuz ki denizlerin dibinde gemi yüzdürüyorlar. Havalarda ordular dolaştırıyorlar. Madem ki vatanın müdafası farz-ı ayındır, bu farzın mütevakkıf olduğu esbabı elde etmek farzdır. O halde onların kuvvet namına neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak hepimize farz-ı ayındır.” (Kara, 2017: 460).

Akif’in eserlerinin evrenini; kahvehane, mahalle, cephe, insanoğlunun acılı hali velhasıl hayatın tüm unsurları oluşturur. Yaşadığı toplumun derdi ile dertlenen sanatında metafiziği böyle bir zaruret hali ile öteleyen şair tespitlerini sağlıklı bir şekilde yaparak çözüme odaklanır. Karakoç’un ifadesiyle o “batmakta olan toplumu kurtarmanın çılgılığıdır, sesidir ve öfkesidir.” (Karakoç, 2014: 68). Akif batılı hayat tarzını yakinen takip eder iken modernleşme sürecinde ne zihinsel olarak Batı’ya tam bir reddiye ne de Doğu’ya tam bir kabul getirir. Şair kendi medeniyet değerlerinin asrın idraki içerisinde gelişimini ve yaygınlığını esas alır. Bu ise Akif’in modernleşme problemleri ekseninde olaylara yaklaşımı, eleştirel mizacının mutlak getirisi olan hakikat kavramı merkezinde, zihinsel hayatımızda meydana gelecek değişimleri onun dilinden başka bir orijinaliteye dönüştürür.

Akif, içerisinde yaşadığı toplumun meselelerini öncelikli ve kendi meselesi olarak görür. Doğu’nun hikmet düşünce sistematığı ile Batı’nın modern sanat tarafını birleştirme yolunu önemser. Toplumun yanlış kabullerini eserlerinde yeri geldiğinde eleştiren şair Batı bilimi ile İslâm medeniyetinin birikiminin bir araya gelmesini arzu eder. Akif’in çözüm yollarından biri olan sentezci bu yaklaşımı toplumuna önerdiği görülür. Akif’e göre yanlış din anlayışı toplumun geri kalışının önemli sebeplerindendir. Toplumun içerisinde bulunduğu ruhî ve içtimaî sayıklama hâlinin nedeni millî ruhun kaybedilmesidir. İnançsız bir zümre ile batıl olan inaçları din olarak gören gürhün karşı karşıya gelişi bu durumu ortaya koyar (Bodur, 1997: 27). Akif, kültürel batılılaşma taraftarı olan aydınları eleştirir:

“Fransız’ın nesi var? Fuhşu, birde ilhâdı;

Kapıştı bunları “Yirminci Asr’in evlâdı!”

Ya Alman’ın nesi var zevki okşayan? Birası;

Unuttu ayranı, ma’ûha döndü kahrolası!

Heriflerin, hani, dünyâ kadar bedâyi’i var:

Ulûmu var; edebiyâtı var; sanâyi’i var.

Giden birer avuç olsun getirse memlekete;

Döner muhîtimiz elbet muhî-i ma’rifete.” (Safahat, 2016: 252)

Akif; sokakta, ailede ve toplumun tüm mekân ve alanıyla alakadar olur buna mukabil bu hususları eserlerine taşıırken ince bir işçilik ile sunmasını bilir. “*Sokak, ev, kulübe, saray, meyhâne, câmi, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, cahil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mâzi, hâlihazır, hayal, hakikat, hemen hemen her şey, Âkif’in duyuş ve görüş sahnesine girer.*” (Kaplan, 1978:174). Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Akif, toplumun bütün unsurlarını her yönüyle yaşayan bir münevverdir.

Mehmet Akif Cumhuriyet döneminde toplumun bütün duyuş ve anlayışlarının kendisinde buluşabileceği bir liman özelliğini taşır. İslâmcılığın tüm görünüşleri Akif’in şahsiyetinde ve sanatında kendini belirgin bir şekilde gösterir. Kuntay’ın ifadesiyle “*Şairliğin şuursuz tarafı yoktu. Akif, ne tahteşşuûr ne de fevkalşuûr bir şairdi. Akıllı, uslu bir sanat, sanatkârın şahsiyetini umumileştiren, sonunda da nâmevcut bir hale koyan bir düşmandır. Akif, bu düşmana çok güç olan “samimiyet”i sanatına sokarak galebe çaldı.*” (Kuntay, 2011: 364). Dolayısıyla onun şiire ve sanata yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda Akif’in kendi kalemi üzerinden Türk-İslâm müktesebatını eserlerinde özgün olarak verdiği rahatlıkla söylenebilir. Bu birikim medeniyet bağlamında bir tasavvur ve tahayyülü içerisinde barındırır. “*Avrupa medeniyeti bir medeniyet-i fâzıla, bir medeniyet-i hakikiye-i insaniye değil. Fakat ne yapılır? Önüne durulamaz. Makine kesilmiş herifler: Uğraşıyorlar, çabalıyorlar, maddî nâmütenâhî terakkiyata mazhar oluyorlar. Sonra da gelip bizi eziyorlar, parçalıyorlar.*” (Şengüler, 2013:211). Akif medeniyet tasavvurunda referans noktasını “medeniyet-i fâzıla” ile geleneksel kaynaklarımız üzerinden şekillendirirken diğer tarafa maddî terakkiyi koyar. Akif Batı’daki teknik terakkinin alınması hususunda mütereddit değildir aksine bu alma filini İslâmî referanslarla tahkim etmesini bilir. Şair, bazı hususlara yaklaşım tarzı olarak modern görünüm içerisinde de olsa asli olarak geleneği ve kendi değerlerini kalkış noktası olarak alır. Bu bağlamda T. S. Eliot “gelenek şairi” tanımlamasında şu tespitte bulunur: “*Geçmişin hal içinde varlığını hissetmek kadar edebiyatı, sınırsız, sınırlı olanda yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarı gelenekçi yapar.*” (Eliot). Doğru ve güzeli dillendirirken geleneğin formlarından ayrılmadan gününün dili ile gerçekçi eserlerini oluşturmasını bilen Akif, entelektüel derinliğini ve sanatının zirvesini bize sunmuş olur. Milletçe varoluş mücadelesinin verildiği dönemlerde Akif’in teknolojik eksikliği mağlubiyetlerin nedeni olarak görmesi sebebiyle sanatında metafizik ve derunî yönü zorunlu olarak ötelediği muhakkaktır. “*Şiir yayımlamadığı 1901-1908 yılları arasında geçen sürede sanatta takip edeceği yol hakkında önemli kararlar vermiş olmalı ki o zamana kadar sevdiği ve taklit ettiği tarzı bırakarak hayalden uzak, yalnız içinde yaşadığı toplumun meselelerine çözüm arayan bir şiiri benimsemiş, hatta eski şiirlerinin*

elinde kalanlarını ortadan kaldırmıştır.” (Düzdağ ve Okay, 2003: 435). Sıkıntıların aşıldığı dönemlerde ise Akif, derunî ve aslî sanat muhayyilesinin şekillendiği güçlü eserler ortaya koyar.

Medeniyet kavramı etrafındaki fikirler Türk-İslâm düşüncesi üzerinde her yönüyle etkili olur. Müslüman düşünce sisteminde yenileşmenin taşıyıcı unsuru olarak görülebilecek medeniyet kavramının, toplumun yaşadıkları üzerinden varılmak istenen menzil olarak şekillendiği değerlendirilebilir. Ancak Akif medeniyeti Batı'nın teknik boyutunun alınması olarak görür. Aslî medeniyetin doğru İslâm anlayışı ile tekniğin birleşmesi halinde oluşacağına inanan Akif, medeniyetin amaç haline getirilmesine de düşünsel duruşunda müsaade etmez.

“Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.” (Safahat s. 378)

Akif'in eserlerinde Batı medeniyeti karşısında Doğu medeniyetinin dağılımı, yenilmişliğinin, sömürgeleştirilmek istenmesinin konu edildiğini sıkça görürüz. Batı'ya döndüğünde teknolojik gelişmelere şahit olan şair aynı zamanda Batı'daki ahlâkî çöküşü de beraberinde resmeder. Âkif'in ideali, topluma yeni bir şekil vermek değil, toplumu sarsıp kendine getirerek *“asırlarca inandığı, yaşadığı asli hüviyetine (toplumun) yeniden kavuşması”*nı (Yetiş, 1992: 8) sağlamaktır. Batılı bilimsel gelişmişlik üzerinden kendi medeniyetine bakan münevver, geçmişi sorgulamakla birlikte tarihin güçlü dönemlerini tekrar hakkıyla yaşamayı arzu eder:

“Dilencilikle yaşar derbeder hükûmetler;

Esâretiyle mübâhî zavallı milletler;

Harâbeler, çamur evler, çamurdan insanlar;

Ekilmemiş koca yerler, biçilmiş ormanlar;

Durur sular, dere olmuş helâ-yı cârîler;

Sıtmalar, tifolar, türlü mevt-i sârîler;

Hurâfeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;

Mezar mezar dolaşır, hasta baktıran sağlar...

Atâletin o mülevves teressübâtı bütün!

Nümûne işte biziz... Görmek isteyen görsün!

Bakın da hâline ibret alın şu memleketin!

Nasıldın ey koca millet? Ne oldu âkıbetin?

Yabancılar ediyormuş -eder ya- istikrâh:

Dilenciler bile senden şereflidir billâh.

Vakarı çoktan unuttun, hayâyı kaldırdın;

Mukaddesâtı ısırдың, Huda'ya saldırdın!

Ne hâtırâtına hürmet, ne an'anâtını yâd;

Deden de böyle mi yapmıştı ey sefil evlâd?" (Safahat, 2016: 226-227)

Akif, teknikte ve bilimde ilerlemeyi cemiyetine hedef gösterirken tembellikten vazgeçerek çalışmak gerektiğini de eserlerinde vurgular. Teknik ve ilerlemede Batı'nın daha ötesine geçmek gerektiğini ifade eden Akif, yaşamın ve İslâm dininin yayılımını bu gelişime bağlar. Akif'e göre, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını hızlandıran nedenlerin biri de Batı hayranlığı ile taklit olmuştur. Batı'nın taklidi esnasında kültürel yıkım hızlanır ve böylece Osmanlı'yı güçlü kılan değerler terkedilmiş olur (Doğan, 2011: 410). İslâm'ın terakkiye mani olmadığını ifade eden Akif, manevî kalkınmanın doğru İslâm inancıyla, maddî kalkınmanın ise batılı bilim ile mümkün olacağını savunur. Bu bağlamda Akif eleştirilerinin odağına Müslümanları koyar:

"Çalış! dedikçe Şerîat, çalışmadın, durdun,

Onun hesâbına birçok hurâfe uydurdun!

Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup oraya,

Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!" (Safahat, 2016: 229)

Mehmet Âkif'e göre aydın kesim ile halkın düşünce dünyası farklılık göstermelidir. Aksi takdirde Akif, bu durumun beyin ile vücudun koordineli hareket edememesine neden olacağını ve sonuç olarak da felç geçirmiş insan bedeni gibi milletin de bu rahatsızlık sonucunda büyük zararlar göreceğini düşünür.

"Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası

Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası.

Milletin beyni sayarsak mütefekkir kısmı,

Bilmemiz lâzım olur halkı da elbet cismi.

Bir cemâat ki dimâğında dönen hissiyyât,

Cismin a'sabına gelmez, durur âheng-i hayât;

Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ.

Böyle bir bünye için vermeli her hükme rızâ.” (Safahat, 2016: 165)

Aydınların halkı tahkir etmesi ve ötekileştirmesini olumsuzlayan Akif, aydınların halka yanlış/yanlı yaklaşımlarını ve halkın da yeni olarak görülen her şeyi reddedişini eleştirir:

“Hele i'lânı zamânında şu mel'un harbin,

“Bize efkâr-ı umûmiyyesi lâzım Garb'in;

O da “Allâh'ı bırakmakla olur” herzesini,

Halka îman gibi telkin ile, dînin sesini

Susturan aptalın idrâkine bol bol tükürün!...” (Safahat, 2016: 180)

Akif, cemiyet içerisinde yaşayan bireyin toplumuyla birlikte hareket etmesi gerektiği fikrini önemser. Yalnız yaşanılmasının doğru olmadığını düşünen şaire göre birlik ruhu millet olmanın en temel öğelerindedir. İnsanoğlu tüm zorlukların ve debdebelerin üzerinden ancak birlik olarak gelebilir. Şair aynı zamanda ırk temelli ayrılıkların karşısına birlik ve beraberliği koyar.

“Cihan artık değişmiş, infirâdın var mı imkânı,

Göçüp ma'mûrelerden boylasan hattâ beyâbânı?

Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet.

Gebermek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet” (Safahat, 2016: 413-414)

Ayrışmayı tetikleyecek milliyetçilik fikrini yanlış bulan Akif, bir vaazında şunları ifade eder: *“Ey cemaati Müslimin! Milletler topla, tüfekte, zırhlı ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor, yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki bağlar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır. Müslümanlık bağı ırkı, iklimi, lisani, âdetleri, ahlaki büsbütün başka olan birçok kavimleri birbirine sımsıkı bağlamıştı. Boşnak İslavlığını, Arnavut Latinliğini, Pomak Bulgarlığını ... Kısacası her kavim kendi kavmiyetini bir tarafa atarak Müslüman halifesinin etrafında toplanmış, Kelimetullah'ı yükseltmek için canını, kanını, bütün varını güle güle, koşa koşa feda etmişti. Fakat sonradan aramıza Avrupalılar tarafından türlü şekiller altında ekilen fitne, tefrika, fesat tohumları, bizim haberimiz bile olmadan filizlenmeye, dallanmaya, budaklanmaya başladı...” (Eski, 1983: 1718).* Dikkat edilecek olursa Akif'in Osmanlı toplumunu ümmet fikri açısından tehdit eden batılı milliyetçilik akımları karşısındaki ahvalini görmesi, aydın tavrıyla Devlet-i Aliye'nin siyasî nüfusunu, coğrafî büyüklüğünü, kültür temelini derece derece tehdit eden bir yıkımı çok önceden sezinelebilmiş olmanın mukadderatıyla ölçüttür. Sonucu değiştirmeyen bu seziş, karanlık bir gecede gözleri parlayan ve uyumayan aydınların fazlalığı veya azlığıyla tarihe

tesir eder.

SONUÇ

Edebî ve kültürel alanlarda yeni arayışların şekillendiği XX. yüzyılın başlarında Mehmet Akif, sanatını öncelikli olarak cemiyetin faydası üzerine kurar. İçinde yaşamış olduğu toplumun sorunlarına çözüm yolları aramak ve kendi medeniyet değerleri üzerinde yükselmek hedefi şairin eserlerinde samimi olarak görülür. Akif, manevî kalkınma için İslâm medeniyetinin tam anlamıyla anlaşılabilmesini, maddî kalkınma için ise Batı tekniğinin alınmasını savunur. Akif, Batı medeniyetinin yakalamış olduğu maddî imkânları sebebiyle Doğu toplumunu sömürgeleştirmesine sesini yükseltirken kültürel batılılaşmayı özellikle yanlış bulur. İslâm dünyasını batılı taarruzlar sebebiyle uyaran şair için çalışmak ve kendi imkânlarından ayağa kalkarak medeniyetini hakikat ilmi ve bilim ile kurmak esastır. Akif, eserlerinde toplumunu tüm yönleriyle realist bir çizgide resmetmeyi bilir. Kendi toplumuna da parçalanmışlığın, geride kalmışlığın sebeplerini göstererek çıkış yolları önerir. Akif gerek yetişme tarzı itibariyle gerek şahsiyetiyle Türk edebiyatında önemli bir örneklik oluşturur. Halkını tahkir eden toplumu ile irtibatı zayıflayan aydınlara hücum eden Akif'e göre birlik ve beraberlik millet olarak zorlukların üstesinden gelmek için önemli bir çıkıştır.

KAYNAKÇA

Bodur, Hüsnü Ezber (1997) *Akif'e Dini Sosyolojik Bir Bakış*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S. 13.

Demirci, Mehmet (1993). *Yahya Kemal ve Mehmet Akif'te Tasavvuf*. İzmir: Akademi Kitabevi.

Doğan, Cem (2011). *II. Meşrutiyet'te Tartışılan Fikir Akımları ve M. Akif Ersoy'un İslamcılığa İlişkin Görüşleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. Uluslararası M. Akif Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.

Düzdağ, M. Ertuğrul ve Okay, Orhan (2003). *Mehmed Âkif Ersoy*. C. 28. Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.

Eliot, Thomas Stearns. *Gelenek ve Şair*. Çev. Sevim Kantarcıoğlu. <http://www.mehmeteminturkyilmaz.com.tr/i/1635/gelenek-ve-sair--/-ts-eliot/>.

Ersoy, Mehmet Akif (2016). *Safahat*. İstanbul: Acar Basım.

Eski, Mustafa (1983). *Millî Mücadelede Mehmet Akif Kastamonu'da*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Kaplan, Mehmet (1978). *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İsmail (2017). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler I*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karakoç, Sezai (2014). *Edebiyat Yazıları II Dişimizin Zarı*. İstanbul: Diriliş Yayınları.

Kuntay, Mitat Cemal (2011). *Mehmed Akif*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özbay, Adem (2013). *İstiklal Marşı Bir Millet'in Destansı Hikâyesidir*. <http://ademozbay.com>.

Şengüler, İsmail Hakkı (2013). *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*. (Hzl.) İsmail Hakkı. C. XI. İstanbul: Kitap Rengi.

Yetiş, Kâzım (1992). *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.